

PODOBY POZNANIA SKÚMANÝCH SLOVENSKÝCH A SRBSKÝCH BIBLICKÝCH FRAZÉM U VOJVODINSKÝCH SLOVÁKOV*

V príspevku sa zameriavame na parciálne výsledky komplexného výskumu slovenskej a srbskej biblickej frazeológie. S cieľom nazrieť na danú problematiku aj cez prizmu jej používateľov, zrealizovali sme dotazníkový výskum. Zisťovali sme podoby poznania skúmaných frazém v úže vojvodinských Slovákov. Vychádzali sme z predpokladu, že sa v odpovediach prejaví, ktorý jazyk je pre respondentov dominantnejší a v akej miere znalosť oboch jazykov, prípadne slovenského nárečia, vplýva na podobu poznania daných frazém. Zistené bolo, že respondenti v najväčšej miere poznajú slovníkové podoby jednotiek. Vplyv nárečia a slovensko-srbského bilingvizmu sme zachytili iba v ojedinelých prípadoch.

Kľúčové slová: biblická frazeológia, podoby biblických frazém, vojvodinskí Slováci.

The focus of this paper is on the partial results obtained by a complex research of Slovakian and Serbian biblical phrasemes. For the purpose of checking the knowledge of the collected phrasemes in Slovak-Serbian bilingual speakers in Vojvodina, we conducted a survey. We proceeded from the assumption that the answers would show which language was more dominant for the respondents and to what extent the knowledge of both languages and Slovak dialect affected the form of knowledge of the examined unit. The largest percentage of answers indicates knowledge of the dictionary forms. The impact of dialect and influence of Slovak-Serbian bilingualism on the researched material is negligible.

Keywords: biblical phraseology, forms of biblical phrasemes, Vojvodinian Slovaks.

V príspevku sa zameriavame na parciálne výsledky komplexného výskumu slovenskej a srbskej biblickej frazeológie, v rámci ktorého bolo analyzovaných 1193 slovenských a 1285 srbských frazém¹. Ide o jednotky, ktoré sa vyznačujú sémantickou ucele-

* Príspevok je parciálnym výsledkom projektu *Diskurzy menšinových jazykov, literatúr a kultúr v juhovýchodnej a strednej Európe* (č. 178017) Ministerstva osvety, vedy a technologického rozvoja R. Srbsko; Príspevok je parciálnym výsledkom dizertačnej práce *Biblická frazeológia v slovenskom a srbskom jazyku*, ktorá bola obhájená v roku 2020 na Filozofickej fakulte Univerzity v Novom Sade a vznikla pod vedením školiteľky prof. Dr. Jasny Uhlárikovej.

¹ Aj keď našim primárnym cieľom bolo zoskupiť a preskúmať iba frazémy týchto jazykov, pri excerpovaní jednotiek sa do vzorky dostala aj časť frazeológie v širšom zmysle. Keďže sa v určitých prípadoch označenie tej istej sémanticky ekvivalentnej biblickej frazémy v slovenskom a srbskom jazyku rozlišuje, resp. v jednom jazyku sa charakterizuje ako frazéma, kým v inom ako parémia, z dôvodu precíznosti v ďalšej analýze a s cieľom zmenšiť percento chýb, rozhodli sme sa do výskumnej vzorky zapojiť aj parémie a to príslovia a porekadlá.

Definovanie a členenie, resp. rozhraničenie skúmanej problematiky je komplexné, avšak nie je relevantné pre výsledky daného výskumu, preto v predkladanom príspevku na označenie všetkých

nosťou, reprodukovateľnosťou, preneseným významom, expresívnosťou a knižnosťou (Лилич, Мокиенко и Степанова 1993: 52), pričom sa vyzdvihuje a sústreďuje na ich spätosť s prameňom, Bibliou (Stěpanova 2004, Baláková 2013 a i.). Keďže sa náš výskum zakladal predovšetkým na formovaní a analýze fondu tejto skupiny frazém, na skúmanú problematiku sme chceli nazrieť aj cez prizmu jej používateľov, preto sme zrealizovali dotazníkový výskum. Cieľom predkladaného príspevku je poukázať na podobu skúmaných frazém zachytené v odpovediach respondentov.

Výskum sa realizoval na prelome rokov 2018 a 2019 a na ňom participovalo 50 respondentov (57 % žien a 43 % mužov). Zastúpených bolo 20 prostredí: Aradáč, Báčsky Petrovec, Binguľa, Čelarevo, Erdevík, Hložany, Jánošík, Kovačica, Kulpín, Kysáč, Lalit', Lug, Luba, Nový Sad, Padina, Pivnica, Selenča, Silbaš, Stará Pazova, Šíd. Najstarší respondent mal v čase realizácie dotazníka 71 rokov, kým najmladšia respondentka mala 14 rokov. Sumarizujúc odpovede na úvodné otázky o vzdelaní a povolani konštatujeme, že vzorku tvorili respondenti s rôznym profesionálnym zameraním a absolvovaním rôznych stupňov vzdelania, tak po slovensky, ako i po srbsky.

Poznanie biblických frazém sme v dotazníku skúmali na základe 70 slovenských a srbských jednotiek, ktoré boli rozvrhnuté do štyroch úloh. Prvé dve úlohy boli ztvorenými typmi položiek s odpoveďami s jednoduchým výberom, ktoré mali za cieľ preskúmať mieru schopnosti identifikácie významu 20 slovenských a 20 srbských biblických frazém. V predkladanom príspevku sa preto zameriavame na odpovede respondentov z tretej a štvrtej úlohy dotazníka (v ktorých bolo analyzovaných spolu 30 frazém), ktorými sme mali za cieľ zistiť, akú podobu analyzovaných frazém respondenti poznajú. Vychádzali sme z predpokladu, že sa v odpovediach prejaví, ktorý jazyk je pre respondentov dominantnejší a v akej miere znalosť oboch jazykov, prípadne aj slovenského nárečia, vplýva na podobu poznania skúmaných frazém.

Počas analýzy odpovedí sa pred nami objavila otázka hranice, ktorú stanoviť pri hodnotení poznania slovníkovej podoby jednotiek: či za poznanie slovníkovej podoby možno považovať výlučne odpovede, ktoré sú jej identickou podobou alebo aj také, ktoré obsahujú určité dodatočné prvky. Vzhľadom na charakter odpovedí, ktoré nám respondenti poskytli, rozhodli sme sa za poznanie slovníkovej podoby frazém (frazetextém v prvej časti tretej úlohy dotazníka) považovať aj odpovede s dodatočnými prvkami, akými sú zámená (*ten* a pod.), spojky (*a*, *i*, *aj* a pod.), zmenu vidu a v určitej miere aj zmenu poradia konštitutívnych prvkov frazeologickej jednotky, avšak pod podmienkou, že takéto zmeny nemenili jej význam. Keď ide o frazeologické prirovnania (v druhej časti tretej úlohy dotazníka), za slovníkovú podobu sme považovali aj odpovede, v ktorých sú biblické mená v menšej miere deformované: *Matuzalem* – *Metuzalem* – *Matuzalém*; *Соломон* – *Соломун* – *Саламон* – *Саламун*. Iné odpovede sme pokladali za poznanie iných podôb, prípadne nebiblického sémantického ekvivalentu hodnotenej frazémy alebo za jej nepoznanie.

Odpovede podávame vo forme, v akej ich respondenti poskytli, resp. aj s jazykovými nenáležitosťami.

skúmaných jednotiek, frazém a parémii, používame termín frazéma. Tam, kde si to charakter frazém a postup analýzy odpovedí vyžadoval (3. úloha dotazníka), používame i špecifickejšie termíny, ktoré poukazujú na štruktúrne vlastnosti frazém – frazetextéma a frazeologické prirovnanie.

V prvej časti tretej úlohy dotazníka sme sa zamerali na slovenské frazémy, najprv frazeotextémy, potom kratšie formy, frazeologické prirovnania, kým v druhej časti respondenti uvažovali nad ich srbskými biblickými sémantickými ekvivalentmi.

Najprv sme analyzovali frazému *Kto druhému jamu kope, sám do nej padne (spadne, padá)*. Okrem odpovedí, ktoré svedčia o poznaní slovníkovej podoby skúmanej jednotky (*sám do nej padá* (32x); *sám do nej padne* (8x); *sám do nej spadne* (2x)), vyskytol sa tu aj príklad, v ktorom vidno vplyv nárečia: *samí do jej padá* a 1 respondent danú frazému zakončil po srbsky: *sam u nju upada*.

Slovníkovú podobu frazémy *Kto hľadá, nájde* poznalo až 48 respondentov (*ten nájde* (19x); *nájde* (18x); *ten aj nájde* (11x)). V jednej odpovedi sa prejavil aj vplyv nárečia: *tem najde*. Nesprávne odpovedal iba 1 respondent, no aj jeho odpoveď súvisela s biblickým textom, ktorý motivoval vznik danej frazémy²: *ten aj dostane*.

Nasledujúca analyzovaná frazéma bola: *Kto mečom bojuje, mečom zahynie*. 20 odpovedí svedčí o poznaní jej slovníkovej podoby: *mečom zahynie* (15x); *mečom aj zahynie* (4x); *mečom i zahynie*. 18 respondentov uviedlo inú podobu, ktorá však je v sémantickom rámci slovníkovej: *mečom umrie*; *mečom padne*; *mečom bude zranený*; *od meča zomrie* (2x); *od meča zahynie* (4x); *od meča hynie*; *od meča aj stráda*; *od meča aj skoná*; *od meča umiera*; *od meča umrie*; *od neho umiera*; *ten od meča zomrie*; *zranený mečom bude*, *sám od neho padne*. V jednej odpovedi sa prejavil vplyv nárečia: *s istym si ublíži*. 11 respondentov na danú otázku neodpovedalo.

Frazému *Ako kto seje, tak žne* v jej slovníkovej podobe poznalo 45 respondentov: *tak bude žať* (19x); *tak bude aj žať* (6x); *tak aj bude žať*; *tak aj žať bude*; *tak si bude žať*; *bude i žať*; *tak bude i žať*; *tak žať bude*; *tak bude žňať* (2x); *tak sa mu bude žňať*; *tak bude aj žňať*; *tak žne* (3x); *tak aj žne*; *tak žanie*; *tak si žanie*. Pri hodnotení týchto odpovedí sme brali do úvahy aj druhý variant danej frazémy: *ako (čo) zaseješ, tak (to) budeš žať*. V tom istom sémantickom rámci, avšak v inej podobe, frazému uviedlo 7 respondentov: *tak sa mu urodí*; *tak sa mu rodí*; *tak mu aj rodí*; *tak mu zarodí*, *ten žne*; *tak mu aj vyklíči*; *tak bude mať*. Dvaja respondenti nevedeli správne odpovedať: *tak bude...*

Presnú slovníkovú podobu frazémy *Miluj svojho bližneho ako seba samého* uviedlo 46 respondentov. 1 respondent odpovedal: *ako miluješ seba samého*. Dve odpovede svedčia o neznalosti danej frazémy: *Ako...*; *ako boh miloval nás*, kým 1 respondent na túto otázku neodpovedal.

Sumarizujúc výsledky získané posudzovaním uvedených slovenských frazeotextém môžeme konštatovať, že 78,8 % odpovedí respondentov svedčí o poznaní ich slovníkovej podoby, 10,8 % o poznaní inej podoby, ktorá však priamo súvisí so slovníkovou, resp. podoby, ktorá zachovala význam danej frazémy. 1,2 % odpovedí bolo späťých s vplyvom nárečia, 2 % odpovedí svedčia o neznalosti daných frazém. 7,2 % respondentov na dané otázky neodpovedalo.

Prvú srbskú frazeotextému *Ko drugome jamu kopa, sam u њu pada* respondenti zakončili takto: *sam u њu pada* (32x); *sam u њu upada* (14x); *sam u њu padne* (2x). 1 respondent uviedol jej slovenskú podobu *sám do nej padá*. To znamená, že danú frazému v jej slovníkovej podobe poznalo až 48 respondentov, 1 poznal jej slovenskú podobu, kým 1 respondent neodpovedal.

² Proste a dostanete; hľadajte a nájdete; klopte a bude vám otvorené. (Mt 7, 7)

Slovníkovú podobu frazémy *Ако тражиши, наћи ћеш* poznalo 33 respondentov. Inú podobu uviedlo 15 respondentov: *нађеш* (5x); *онда ћеш и наћи*; *тако нађеш*; *добијеш*; *добићеш* (5x); *онда ћеш и добити*; *онда и добијеш*. Dvaja respondenti na danú otázku neodpovedali.

Nasledovala frazéma *Ко се мача лаћа, тај од њега и погиба*. Počas formovania nášho fondu sme zachytili i jej synonymné varianty, ktoré sme brali do úvahy pri hodnotení odpovedí: *Ко се мача маши*, *од мача ће и погинути* a *Ко се сабље хвата*, *од сабље ће и погинути*. V odpovediach respondentov sa vyskytli kombinácie všetkých troch variantov: *мачем гине*; *мачем погине*; *мачем умире* (2x); *мачем ће умрети*; *од мача ће и страда*; *од мача страда*; *од мача и страда* (3x); *од мача страдава*; *од њега и страда*; *од мача гине* (3x); *од мача и гине* (4x); *од мача ће погинути*; *од мача и умире*; *од мача ће умрети*; *од мача умире* (4x); *од њега умире*; *од мача бива повређен*; *сам од њега пада*; *сам од њега страда* (2x); *тај од мача гине*; *с истим себе повреди*; *посече се*; *рањен бива*, kým jedna odpoveď svedčí o vplyve slovenského jazyka: *од меча и умире*. Z uvedeného vyplýva, že 36 respondentov túto frazému pozná, no nie jej presné slovníkové podoby. 14 respondentov na danú otázku neodpovedalo.

Presnú slovníkovú podobu frazémy *Каква сетва, таква жетва* poznalo 46 respondentov, z čoho sa v troch odpovediach preukázal aj vplyv slovenského jazyka: *таква жатва*. 1 respondent ponúkol jej inú podobu: *таква берба*. Traja respondenti neodpovedali.

Nasledovala jednotka *Љуби ближњегa свога као себе самога*. Registrovali sme odpovede: *као себе самог* (19x); *као себе самога* (19x); *ко' себа самога*; *као самог себе* (4x); *као самога себе*. 44 odpovedí predstavuje jej slovníkovú podobu. 1 respondent ju nevedel zakončiť, avšak jeho odpoveď nás zvlášť zaujala, keďže svedčí o poznaní iného biblického textu, resp. štvrtého Božieho prikázania: *да би живео дуго*. 5 respondentov neodpovedalo.

Uzavierame, že 68,4 % odpovedí respondentov svedčí o poznaní slovníkovej podoby hodnotených srbských frazeotextém, 20,8 % o poznaní inej podoby, ktorá však priamo súvisí so slovníkovou, 0,4 % odpovedí predstavuje ich slovenskú podobu. 0,4 % odpovedí nebolo správnych a 10 % odpovedí sme nedostali.

Súčasťou danej otázky boli aj frazeologické prirovnania. Zaujímalo nás, či a v akej podobe ich respondenti poznajú, resp. či poznajú biblickú frazému alebo jej nebiblické frazeologické synonymum.

Prvá slovenská skúmaná jednotka bola *чррати'* (*опатровати'*, *стражити'*, *варовати'*) [*нико-хо (ничо)*] *ако око в главе (ако зреницу <својо> ока, ако своје две очи)*. Respondenti preukázali poznanie jej slovníkových podôb: *око в главе* (19x); *очи в главе* (10x); *зреницу ока*. Vyskytli sa tu aj ďalšie odpovede, ktoré súvisia s lexémou *око*: *око своје*; *вlastné очи*; *око*. Niekoľko respondentov ponúкло frazémy, ktoré nie sú motivované Bibliou: *мало воды на длане*; *квaпку воды на длани* (2x), kým niekoľkí sa rozhodli použiť lexému, ktorá podľa slovníkov slovenského jazyka nie je ustáleným jazykovým spojením s daným významom: *matka dieťa*; *себа* (2x); *vlk*. Uzavierame, že uvedenú biblickú frazému v jej slovníkovej podobe pozná 30 respondentov, traja ju poznajú iba čiastočne, v pozmenenej podobe. Traja respondenti poznajú jej sémantický nebiblický ekvivalent. Nesprávne odpovedalo 5 respondentov a deväť neodpovedali.

Slovenské biblické frazeologické prirovnanie *múdry ako Šalamún* poznalo 16 respondentov, kým niektorým bola bližšia srbská podoba tohto mena: *Solomon* (2x). Častá bola aj odpoveď, ktorá svedčí o poznaní nebiblickej frazémy: *sova* (15x). Vyskytli sa tu aj neexistujúce slovné spojenia: *kamen* (2x); *múdrac*; *rádio*; *kniha*; *boh*; *vševeda*; *liška*. Konštatujeme, že analyzovanú biblickú frazému pozná 18 respondentov. Jej nebiblické synonymum uprednostnilo 15 respondentov. Osmi respondenti jednotku so žiadaným významom nevedeli vytvoriť a deväti neodpovedali.

Frazeologické prirovnanie *horký ako blen (palina)* bolo našim respondentom známe len čiastočne. Nasledujúce odpovede svedčia o poznaní jeho slovníkovej podoby: *blen* (7x); *blem* (2x). Dvaja respondenti uviedli lexému, ktorá je súčasťou srbskej frazémy: *pelin*. Je možné, že ich odpoveď ovplyvnila biblická variantná lexéma skúmanej slovenskej frazémy: *horký ako palina*, avšak danú lexému nevedeli použiť v správnej podobe. Nebiblické frazeologické synonymum uviedlo 8 respondentov: *žľč*. 12 odpovedí svedčí o nepoznaní skúmanej frazémy: *chren* (2x), *slza* (2x); *jed* (2x); *paprika* (2x); *horčica*; *jablko*; *čokoláda*; *má byť*. Neodpovedalo 19 respondentov.

Frazeologické prirovnanie *krotký (tichý, trpezlivý) ako <ten> baránok (jahňa, ovečka)* respondenti poznali iba čiastočne. Biblicky motivované frazémy uviedlo 19 respondentov: *krotký ako baránok* (15x); *ovečka*; *jahňa* (3x). Traja respondenti uviedli významovo príbuzné lexémy: *jahniatko*; *baranča*; *ovca*. Štyria sa rozhodli pre nebiblickú frazému: *pes*. Zaznamenali sme aj nesprávne odpovede: *Ježiš*; *haluz*; *srna*. Na danú otázku neodpovedalo 21 respondentov.

Slovníkovú podobu frazémy *<byť> starý ako Matuzalem (ako Abrahám)* poznalo 29 respondentov: *starý ako Matuzalem* (17x); *Metuzalem* (6x); *Matuzalém*; *metuzalém*; *Abraham* (4x); 11 odpovedí obsahovalo srbské frazeologické synonymum: *Biblia* (10x); *Biblija*; kým nebiblické použili traja respondenti: *svet*; *Dunaj* (2x). Zachytili sme aj neexistujúce spojenia: *vesmír*; *zem*; *dub*. Traja respondenti danú frazému nevedeli zakončiť a štyria neodpovedali.

Na základe výsledkov získaných analýzou posudzovaných slovenských frazeologických prirovnaní konštatujeme, že 42 % odpovedí svedčí o poznaní ich slovníkovej biblickej podoby. 7,6 % poukazuje na poznanie inej podoby. 13,2 % odpovedí predstavuje nebiblickú podobu frazémy. 12,4 % respondentov ponúklo nesprávne podoby a neodpovedalo 24,8 % respondentov.

Slovníkovú podobu srbskej frazémy *чувати (држати, пазити, гледати, волети) [некога (нешто)] као зеницу ока <свога> (као очну зеницу, као <на> око (очи) у глави)* poskytlo 28 respondentov: *око у глави* (14x); *очи у глави* (13x); *зеницу ока*. O poznaní jej inej podoby svedčia nasledujúce odpovede: *око главе*; *своје око*; *око*. Niektorí respondenti použili aj nebiblické synonymum danej frazémy: *мало воде на длану* (5x); *кап воде на длану* (3x). Vyskytli sa tu aj nesprávne odpovede: *дете на длану*; *мајка дете*; *себе*; *вук*. Sedmi respondenti neodpovedali.

Srbské frazeologické prirovnanie *мудар (наметан) као Соломон* bolo respondentom známe len čiastočne. 15 odpovedí bolo jeho slovníkovou biblickou podobou: *Соломон* (7x); *Соломун* (3x); *Саламон* (2x); *Саламун*, v dvoch prípadoch ovplyvnenou slovenským jazykom *Шаламун*. 16 respondentov sa rozhodlo použiť jej nebiblické synonymum: *сова*. Ako nesprávne odpovede sa vyskytli: *камен* (2x); *књига*; *мудрац*; *лисица*. 1 respondent si túto frazému dal do súvisu s biblickým kon-

textom a použil lexému *Аврам*, avšak v slovníkoch takéto prirovnanie nenachádzame. Uzavierame, že nesprávnych bolo 6 odpovedí a 13 respondentov neodpovedalo.

Frazému *горак као пелин* poznalo iba 5 našich respondentov: *пелин*. Dvaja uviedli jej slovenské zakončenie, čo znamená, že túto frazému aspoň čiastočne poznajú. 12 respondentov uviedlo nebiblickú frazému: *чeмep* (3x); *жyч* (9x); kým desiatí myslili, že správne odpovede sú: *суза* (2x); *хрен*; *истина*; *бибер*; *ябука*; *неистина*; *пораз*; *ђаво*; *јед*. 21 respondentov neodpovedalo.

Frazému *кpотак као јaгњe* v slovníkovej podobe poznalo 16 respondentov. Dvaja ju poznali v pozmenenej podobe: *јаренце*; *овца*. Traja respondenti uviedli jej slovenské nebiblické synonymum: *нас*. Vyskytli sa tu nesprávne odpovede: *бpитва*; *грана*; *гpлица*; *Анамарија*; *сpна*. 24 respondentov neodpovedalo.

Poslednú frazému v tejto časti *стар као Метузалем (Библија)* v jej slovníkovej podobe poznalo 34 respondentov: *Матузалем* (11x); *Метузалем* (7x); *Библија* (16x). 1 respondent použil jej slovenský variant: *Абрахам*, kým dvaja respondenti uviedli jej nebiblický variant: *Дунав*; *Дунај*. 1 respondent uviedol nesprávnu odpoveď: *пањ* a 12 respondentov sa túto otázku nepokúsilo vyriešiť.

Na základe uvedeného uzavierame, že 39,2 % odpovedí z tejto časti dotazníka predstavuje biblickú slovníkovú podobu posudzovaných srbských frazeologických prirovnaní, 3,2 % odpovedí svedčí o ich čiastočnej znalosti, 16,4 % o poznaní nebiblickej frazémy. 41,2 % odpovedí sme nedostali.

Na ciele tretej nadväzovala aj posledná úloha dotazníka. Jej podstata spočívala v tom, že sme respondentom predložili výpovede, slovníkové vysvetlenia frazém, vedľa ktorých mali danú frazeologickú jednotku napísať. Týmto spôsobom sme zisťovali znalosť desiatich rozličných frazém: piatich slovenských a piatich srbských. Ako pomoc sme respondentom ponúkli lexémy, ktoré pri tom mali použiť, teda slová, ktoré sa v daných frazeologických jednotkách vyskytujú a ktoré mali za cieľ danú frazému evokovať, resp. úlohu zjednodušiť. Uviedli sme ich na začiatku slovenskej (*kázeň, samaritán, Otčenáš, Abrahám, Kristus*) a srbskej časti úlohy (*рука, трн, ањео, обећан, јабука*), čo znamená, že sa respondenti mali rozhodnúť, ktorú lexému je potrebné použiť vedľa ktorej výpovede a pomocou nej danú frazému následne aj vytvoriť.

Prvú frazému vedľa výpovede „vek 33 rokov“ správne vytvorilo 14 respondentov. Jedenásti poznali slovníkovú podobu: *Kristove roky*, pričom ju 1 respondent použil aj vo vete: *Мá Kristove roky*, kým traja odpovedali: *Kristov vek*. 13 respondentov predpokladalo, že je v tomto prípade potrebné použiť lexému *Kristus*, ale frazému nevytvorili. Dvaja respondenti sa o to pokúsili v rámci širšej výpovede, ale neúspešne: *Мáш рокoв аkо Кpистус*; *33 рокoв, аkо чo мал Кpистус*. Určitý počet respondentov predpokladal súvislosť danej výpovede a biblického príbehu, ktorý motivoval vznik žiadanej frazémy, ale nevytvorili ju. Niektoré odpovede predsa súviseli s Kristovým vekom v čase smrti: *Kristus мал век 33 рокoв, кeд бол укpићoванý*; *Јeзић Кpистус бол укpићoванý аkо тpидасаттpиоћný*; *Kristus мал 33 рокe*; *Доћил са аkо Кpистус 33 рокoв*; *Kristus зomрel во вeкy 33 рокoв*, *Поћил аkо Јeзић*; *смpт' Пáна Јeзића*; *смpт' Кpиста*; *Kpистова смpт'*, kým ostatné nie: *Kpистово покáние*. Dvaja respondenti nesprávne odhadli aj pomocnú lexému: *kázeň, Abrahám*. Slovníkovú podobu danej frazémy poznalo 14 respondentov, 15 respondentov ju nevedelo formovať. 13 respondentov frazému nepoznalo, kým ôsmi neodpovedali.

Vedľa výpovede „50. narodeniny“ sme očakávali frazému *abrahámoviny*, resp. *Abrahámov vek*. 21 respondentov vedelo, že v tomto prípade má použiť lexému *Abrahám*. Určitý počet respondentov vedel aj to, že daná výpoveď súvisí s Abrahámovým vekom: *Abrahámovský vek*, *Abrahámove roky*, no iba 1 respondent odpovedal úplne správne, resp. ponúkol presnú slovníkovú podobu frazémy: *abrahámoviny*. Iní respondenti ponúkli nasledujúce odpovede, ktoré nie sú ustálenými spojeniami: *starý ako Abraham* (2x); *Abrahám dožil 50. narodeniny*; *Abrahámove narodeniny*; *polovica Abrahámovho veku, keď sa mu narodil syn*; *požehnaný Abrahámov vek*; *sláviť Abraháma*; *Abrahámoveho skonanie*; *50. narodeniny oslávil Abrahám*; *bližšie Abrahámovi*; *na Abrahámove 50. narodeniny*. Dvaja respondenti odpovedali lexémami *jubileum*, *Samaritán*. Možno uzavrieť, že danú frazému v jej slovníkovej podobe poznal iba 1 respondent, dvaja ju uviedli v inej podobe, ktorá so slovníkovou priamo súvisí. 21 respondentov ju nevedelo formovať. 14 odpovedí svedčí o neznalosti danej frazémy. Neodpovedalo 6 respondentov.

Frazému *mať* (*čítať*, *držať*, *robiť*) [*niekomu*] *kázeň* (*kázne*) bolo potrebné formovať vedľa výpovede „napomínať, hrešiť niekoho“. Túto úlohu správne vyriešilo 20 respondentov: *držať kázeň* (5x); *držať mu kázeň* (3x); *držať niekomu kázeň* (4x); *održať mu kázeň* (3x); *održať kázeň* (2x); *prečítať mu kázeň*; *očítať mu kázeň*; *odčítam ti kázeň*. 1 respondent danú frazému použil aj vo vete: *Znova som mu održal kázeň*. 15 respondentov predpokladalo, že je potrebné použiť lexému *kázeň*, no žiadanú frazému nevytvorili, kým 1 respondent uviedol iba sloveso *kázať*. Ostatné odpovede už svedčili o tom, že respondenti danú frazému nepoznajú. Našu pozornosť zaujali príklady *ukázať niekoho* a *priekazuvať*, ktoré svedčia o vplyve nárečia. Niekoľkí respondenti sa snažili splniť úlohu tak, že vytvorili vety so slovom *kázeň*: *Výrozprával celú kázeň*; *Vo svojej kázni pán farár napomínal cirkevníkov*; *napomínať, hrešiť niekoho na kázni*. Dvaja respondenti mienili, že je v tomto prípade potrebné použiť lexému *Otčenáš*, preto uviedli: *očítať mu Otčenáš* a *Očenáš modlitba*. 1 respondent nesprávne uviedol lexému *Kristus*. Môžeme skonštatovať, že slovníkovú podobu danej frazémy poznalo 21 respondentov, 16 respondentov ju nevedelo formovať a štyria ju nepoznali. 9 respondentov neodpovedalo.

Nasledovala frazéma *vedieť* [*niečo*] *ako Otčenáš*, ktorú bolo potrebné formovať vedľa výpovede „vedieť dobre, naspamäť“. Dostali sme nasledujúce odpovede: *vedieť ako Otčenáš* (12x); *vedieť dobre, naspamäť ako Otčenáš* (2x); *ako Otčenáš* (2x). Niektorí respondenti slovníkovú podobu danej frazémy použili aj vo vete: *Vie ho ako otčenáš*; *Viem to ako Otčenáš*; *Viem to už ako Otčenáša*; *Naučil som sa ako otčenáš*; *Naučiť sa ako Otčenáš*; *Naučil sa dobre, ako Otče náš*; *To musíš vedieť ako Otčenáš*. 16 respondentov predpokladalo, že je v tomto prípade potrebné použiť lexému *otčenáš*. Vedľa výpovede ju zaradili, ale správnu frazému nevytvorili. Podobná situácia sa vyskytla aj u respondenta, ktorý ako odpoveď uviedol: *Recituješ ako otčenáš*. 1 respondent význam výpovede správne vyjadril frazémou, no nie biblicky motivovanou: *Ako z rukáva*. Aj ďalší traja respondenti sa pokúsili o správnu odpoveď, no neúspešne: *Modlitbu Otče náš vieme naspamäť*; *Vie modlitbu Otčenáš naspamäť*; *modliť sa Otčenáš*, kým dvaja mienili, že je v tomto prípade potrebné použiť lexému *kázeň*: *hovoriť ako kázeň* a *kázeň*. Uzavierame, že danú frazému v jej slovníkovej podobe poznalo 23 respondentov, 17 ju nevedelo formovať, šiesti ju nepoznali. Štyria respondenti neodpovedali.

Posledná výpoveď v tejto časti úlohy, vedľa ktorej bolo potrebné formovať frazému <milosrdný> *samaritán* (*Samaritán*), bola „kto ochotne a nezištne poskytne pomoc niekomu“. Keďže sa v tomto prípade žiadaná frazéma môže vyjadriť aj len jedným slovom, odpovede respondentov, ktorí iba predpokladali, ktorú lexému je potrebné použiť, boli správne: *samaritán* (17x). Siedmi respondenti odpovedali: *milosrdný samaritán* (6x), *samaritán milosrdný*, kým niekoľkí použili širšiu výpoveď, v ktorej sa nachádza daná frazéma: *Samaritán ochotne a nezištne poskytne pomoc niekomu; ako milosrdný samaritán; byť milosrdný Samaritán; Je ako milosrdný Samaritán* (2x); *Pomáha ako milosrdný Samaritán; Je ako Samaritán; Zachoval sa ako samaritán; On je ako samaritán; Ten je taký samaritán; Je to ozajstný samaritán; Pomôcť ako samaritán*. Takých odpovedí bolo 36. 7 odpovedí svedčí o znalosti danej frazémy v inej podobe: *byť dobrý samaritán; dobrý Samaritán*. (5x); *Dobrý je ako samaritán*. Keďže je lexéma *dobrý* prítomná v srbskom sémantickom ekvivalente danej frazémy (*милостиви Самарјанин (добри Самарићанин)*), možno predpokladať, že bol respondentom bližší jej srbský tvar. Boli tu aj nesprávne odpovede, ktoré súvisia (*ako čo pomoc bola poskytnutá samaritánovi*) alebo nesúvisia (*Ježiš Kristus pomôže každému; Kristus*) s daným biblickým príbehom, ale aj také, ktoré nie sú biblicky motivované (*altruista*). 4 odpovede neboli správne a 3 sme nedostali.

Na základe uvedeného možno uzavrieť, že slovníková podoba uvedených slovenských frazém sa vyskytla v 38 % odpovedí, v pozmenenej podobe v 3,6 % odpovedí. Dané frazémy neboli formované v 27,6 % odpovedí, aj keď respondenti ku výpovedi zaradili vyhovujúcu lexému. 16,4 % odpovedí nebolo správnych a 14,4 % odpovedí sme nedostali.

Žiadané srbské frazémy mali respondentom evokovať lexémy *рука, трн, анђео, обећан, јабука*. Prvá výpoveď, vedľa ktorej bolo potrebné uviesť frazému *анђео чувар*, bola „онај који превише бди над неким“. V slovníkovej podobe ju poznalo 26 respondentov, z čoho siedmi túto frazému uviedli v rámci širšej výpovede: *Он је анђео чувар; као анђео чувар; Има анђела чувара; бити анђео чувар* (2x); *Посматра га као анђео чувар; Био је безбедан, јер је над њим бдео анђео чувар*. 20 respondentov sa rozhodlo zvoliť si lexému *анђео*, pričom štrnásť ju uviedli samostatne a šiesti ju použili vo vete: *Чуваш ме као анђео; Бди над њим као анђео; Он је као анђео; Чува га као анђео; Чува те као анђео, Он је његов анђео*. Predpokladáme, že tí, ktorí uviedli iba lexému, frazému nevedeli formovať, kým druhá skupina sa o to pokúsila, no je možné, že títo respondenti danú frazému poznajú práve v takejto podobe. Ostatní respondenti buď neodpovedali, alebo odpovedali nesprávne: *пребрижан; чувати као кап воде на длану*.

Nasledujúcou výpoveďou, ktorou sme mali za cieľ zistiť poznanie frazémy <*бити [некоме]*> *трн у оку*, bola „јаско сметати некоме“. Úspešne ju formovalo 34 respondentov, pričom 29 ju uviedlo samostatne: *трн у оку* (8x); *као трн у оку* (4x); *бити трн у оку* (12x); *бити као трн у оку; бити некоме трн у оку* (5x) a štyria vo vete: *Смета као трн у оку* (2x); *Толико је сметао, да је био као трн у оку; Тај човек ми је трн у оку*. 14 respondentov vedelo, že k danej výpovedi treba priradiť lexému *трн*, ale správnu frazému neformovali. Ako odpoveď uviedli iba lexému *трн*. 1 respondent ju použil aj vo vete: *бити као трн*. Ostatní na danú otázku neodpovedali alebo uviedli nesprávnu odpoveď: *уручати*.

Nasledovala výpoveď „врло важна, судбоносна спознаја чега“, ku ktorej bolo potrebné napísať frazému *јабука спознаје (сазнања)*. Slovníkovú podobu frazémy uviedli iba dvaja respondenti: *јабука спознаје; јабука спознаје (истине, грешности)*. Desiati správne odhadli, že v tomto prípade je potrebné použiť lexému *јабука*, no frazému neformovali. 7 respondentov sa o to pokúsilo majúc na mysli správny biblický kontext, ale neúspešne: *појести јабуку; Појео је јабуку; окусити јабуку; загристи јабуку; пробати рајску јабуку; врло важна, судбоносна спознаја отровне јабуке; јабука са забрањеног стабла*. Neúspešné boli aj nasledujúce pokusy: *јабука раздора; Јабука не пада далеко од стабла, Пала му је јабука на главу; Поверење је као јабука која сазрева на грани; златна јабука*. Niektorí respondenti uviedli aj takéto odpovede: *рука (4x); прва рука; обећан (2x); Мислио сам да је то обећана земља; откривење*. Nesprávnych odpovedí bolo 21. 17 respondentov neodpovedalo.

Nasledujúcou úlohou bolo vedľa výpovede „скидати са себе одговорност“ formovať frazému *опрати (прати, умити, умивати) руке [од нечега] <као Пилат>*. Jej slovníkovú podobu poskytlo 24 respondentov. Uviedli ju samostatne alebo ju použili vo vete: *опрати руке (8x); прати руке (7x); прати руке као Понције Пилат; прати руке од нечега (2x); опрати руке од нечега (2x); Перем руке; Перем руке од овог; Од свега тога је опрао руке; Перем руке од тебе*. 8 respondentov uviedlo lexému *рука*, no neformovalo frazému. 6 respondentov vytvorilo inú frazému: *одмахнути руком; дићи руке од нечега (2x); дићи руке од свега; као руком однешено; Рука руку мије - скидати са себе одговорност*. Ostatní respondenti neuviedli žiadanú odpoveď. Niektorí sa o to pokúsili použivúc lexému *рука*: *скидати са себе одговорност давањем другоме у руку; скинути са руке*; iní uviedli iba: *јабука (4x); обећан* alebo na danú otázku neodpovedali. Nesprávnych odpovedí bolo 13. 5 respondentov neodpovedalo.

Poslednou úlohou v rámci štvrtej otázky bolo vedľa výpovede „срећна, богата земља или место“ napísať frazému *обећана (обетована) земља*. 30 respondentov poznalo jej slovníkovú podobu; niektorí ju uviedli samostatne a iní ju použili vo vete: *обећана земља (26x); обећана срећна, богата земља или место; срећна, обећана земља или обећано место; То је била обећана земља; Некада је Србија била обећана земља*. 9 respondentov frazému nevytvorilo, avšak k danej výpovedi správne zaradilo lexému *обећан*. 1 respondent sa pokúsil o formovanie frazémy, ale neposkytol jej slovníkovú podobu: *обећан рај*. Ostatní respondenti odpoveď buď neuviedli, alebo odpovedali nesprávne: *New York зову великом јабуком; јабука (2x); рука*. Uzavierame, že uvedenú frazému v slovníkovej podobe poznalo 30 respondentov, v pozmenenej podobe 1. 9 respondentov nevedelo formovať frazému a 4 odpovede neboli správne. 6 odpovedí chýbalo.

Na základe uvedeného môžeme skonštatovať, že slovníkovú podobu analyzovaných srbských frazém predstavuje 46,4 % odpovedí. V 0,4 % odpovedí bola poskytnutá ich čiastočne pozmenená podoba. 24,4 % odpovedí obsahovalo správnu lexému, ale respondenti frazému neformovali. Nesprávnych bolo 16,4 % a chýbalo 12,4 % odpovedí.

Sumarizujúc výsledky získané zrealizovaným dotazníkovým výskumom, analyzujú 30 slovenských a srbských frazém z tretej a štvrtej úlohy dotazníka, ktoré boli otázkami otvoreného typu, konštatujeme, že najväčšie percento odpovedí responden-

tov svedčí o poznaní slovníkovej podoby skúmaných jednotiek, slovenských alebo srbských. V menšej miere sa v odpovediach prejavilo aj nárečie a to vo forme nespi-sovných konštrukcií (*samí do jej padá, s istým si ublíži*), nárečových koncoviek (*málo vody na dlane*), no najčastejšie nárečovej podoby lexém (*tem najde, blem, ukázňo-vat' niekoho, prikezuvat'*). Vplyv slovensko-srbského bilingvizmu bol viditeľný predovšetkým pri formovaní frazeologických prirovnaní, kde respondenti pri formovaní slovenských jednotiek použili srbskú podobu požadovaných lexém (*Solomon, pelin*), no zároveň aj pri formovaní srbských použili ich slovenskú podobu (*Шаламун, хрен, Дунај*). Rozdiely medzi poznaním slovenských a srbských frazém sú zanedbateľné.

Citovaná literatúra

- Baláková, Dana. “Biblická frazeológia v po/vedomí slovenskej, ruskej a nemeckej mladej generácie”. [In:] H. Walter, V. M. Mokienko, D. Baláková (eds.) *Die slawische Praseologie und die Bibel*. Greifswald: Ernst-Moritz-Ardnt-Universität Greifswald, 2013, 22–29.
- Biblia. Písmo Svätej Starej a Novej zmluvy. Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 1978.
- Stěpanova, Ludmila. Česká a ruská frazeologie. Diachronní aspekty. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004.
- БИБЛИЈА или Свето писмо Старога и Новог завјета / [превод Стари завјет Ђура Даничић, Нови завјет Комисија Светог архијерејског синода Српске православне цркве]. Београд: Библијско друштво Србије, 2012.
- [BIBLIJA ili Sveto pismo Staroga i Novog zavjeta / [prevod Stari zavjet Đura Daničić, Novi zavjet Komisija Svetog arhijerejskog sinoda Srpske pravoslavne crkve]. Beograd: Biblijsko društvo Srbije, 2012]
- Лилич, Галина Алексеевна, Валерий Михайлович Мокиенко, Людмила Ивановна Степанова. „Библеизмы в русском, чешском и словацком литературных языках“. Вестник Санкт-Петербургского университета, 2, 1993: 51–59.
- [Lilich, Galina Alekseevna, Valerij Mikhaïlovich Mokienko, Liūdmila Ivanovna Stepanova. „Bibleizmy v rusском, cheshskom i slovatskom literaturnykh iazykakh“. Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta, 2, 1993: 51–59]

Anna Margareta Lačok

OBLICI POZNAVANJA SLOVAČKIH I SRPSKIH BIBLIJSKIH FRAZEMA KOD VOJVOĐANSKIH SLOVAKA

Rezime

Predmet rada su parcijalni rezultati kompleksnog istraživanja slovačke i srpske biblijske frazeologije koje je bilo zasnovano pre svega na formiranju i analizi fonda ove grupe frazema. Sa ciljem da se istraži u kojem obliku ih slovačko-srpski dvojezični govornici, vojvođanski Slovaci, poznaju sprovedena je anketa. Polazili smo od pretpostavke da će odgovori pokazati koji jezik je respondentima dominantan i u kojoj meri poznavanje oba jezika, kao i slovačkog dijalekta, utiče na oblik poznavanja analizirane jedinice. Rezultati su pokazali da su razlike između poznavanja slovačkih i srpskih frazema zanemarive. Najveći procenat odgovora svedoči o poznavanju rečničkih oblika frazema, a uticaj dijalekta i slovačko-srpskog bilingvizma je zabeležen samo u usamljenim slučajevima.

Ključne reči: biblijska frazeologija, oblici biblijskih frazema, vojvođanski Slovaci.